

Adam Kubiś

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
adamkubis@kul.pl, ORCID 0000-0003-4961-2254

Marcin Moj, *Kompozycje warstwowe w Ewangelii Marka* (Attende Lectioni. Series Nova 1; Tarnów: Biblos 2018). Ss. 367. 39,00 PLN. ISBN 978-83-7793-607-8

Książka *Kompozycje warstwowe w Ewangelii Marka* jest rozprawą doktorską ks. Marcina Moja, powstałą pod opieką promotorską ks. prof. dr. hab. Artura Maliny i obronioną na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego. Jej główny temat stanowi obecność kompozycji warstwowych w drugiej Ewangelii. Kompozycje te, znane powszechnie pod angielskim określeniem *sandwich technique*, charakteryzuje budowa warstwowa według schematu A-B-A'. Recenzowana monografia jest najpełniejszym w języku polskim omówieniem tego fenomenu.

Rozprawa dzieli się na trzy części, na które składa się jedenaście rozdziałów. W dwóch rozdziałach pierwszej części autor przedstawia *status quaestionis* oraz kryteria identyfikacji kompozycji warstwowych w tekście Markowym. Rozdział drugi, traktujący o warunkach wyróżniania kompozycji warstwowych, omawia także kwestię obecności w nich ironii oraz porównanie synoptyczne. Ironię można by uznać za kryterium identyfikacji kompozycji warstwowej pod warunkiem, że jej użycie w tekście Marka ograniczało się do konstrukcji warstwowych lub każda konstrukcja

warstwowa zawierałaby element ironii. Okazuje się jednak, iż ironia przenika całe dzieło Marka, będąc jednym z głównych narzędzi retorycznych drugiego ewangelisty, co w konsekwencji oznacza, że nie została ograniczona przez Marka do konstrukcji warstwowej. Z drugiej jednak strony, niektórzy egzegeci (np. T. Shepherd) dostrzegają obecność ironii w każdej Markowej kompozycji warstwowej. Na tej podstawie może ona rzeczywiście stać się jednym z kryteriów, jednak z racji swej powszechności jest ono bardzo nieostre i dlatego właściwie bezużyteczne. Stąd też ks. Moj nie zaliczył ironii do właściwych i niepodważalnych kryteriów wyróżniania kompozycji warstwowych (zob. s. 56 oraz 59-60).

Autor przyjmuje zaś następujące cechy tekstu Markowego umożliwiające identyfikację kompozycji warstwowej: (1) obecność dwóch opowiadań połączonych według schematu A-B-A'; (2) pozorny brak powiązań pomiędzy połączonymi narracjami; (3) możliwość kontynuacji narracji A w narracji A' przy pominięciu narracji B; (4) możliwość samodzielnego funkcjonowania opowiadania wewnętrznego B; (5) obecność aluzji w A' do pierwszej części narracji (A); (6) wprowadzanie przez narracją możliwości przejścia do wydarzenia B; (7) obecność odrębnych postaci w obu narracjach; (8) upływ czasu w opowiadaniu zewnętrznym (A-A'); (9) zmiana miejsca; (10) *Leitwort* (motto); (11) działanie Jezusa w obu narracjach. Wszystkie one są obecne jedynie w pięciu narracjach Markowych: 3,20-35; 5,21-43; 8,1-21; 11,12-25; 14,1-11. Trzem innym – 6,7-31; 14,53-72 oraz 15,40–16,8 – brakuje jedynie jedenastego kryterium. Właśnie tych osiem tekstów stało się przedmiotem analiz zaprezentowanych w ośmiu rozdziałach drugiej części monografii.

Omówienie każdego z ośmiu tekstów przebiega według wspólnego schematu: (1) Ramy narracyjne; (2) Krytyka tekstu; (3) Przekład i komentarz filologiczny; (4) Porównanie synoptyczne; (5) Struktura narracji; (6) Analiza szczegółowa w kontekście; (7) Znaczenie całości kompozycji.

Pod nieco enigmatycznym tytułem paragrafu „Tradycyjne wyróżnienie”, który stanowi zawsze część pierwszego punktu „Ramy narracyjne”, i określa delimitację badanej perykopy, autor zawarł oryginalne uwagi o podziale tekstu w starożytnych rękopisach, np. w kodeksach: *Synajskim*, *Watykańskim*, *Aleksandryjskim* czy *Kodeksie Bezy*. Do „tradycyjnych wyróżnień” autor zalicza także delimitację badanych tekstów proponowaną przez Biblię Tysiąclecia, współczesne komentarze oraz posoborowy lekcjonarz mszalny. Bardzo szeroko została potraktowana krytyka tekstu. Wiele analizowanych lekcji nie ma jednak większego znaczenia dla głównego przedmiotu refleksji. Przekładowi perykop towarzyszy komentarz filologiczny, w którym autor dysertacji uzasadnia swoje wybory translatorskie, konfrontując je niejednokrotnie z tłumaczeniami Biblii Tysiąclecia i Biblii Edycji Świętego Pawła. W porównaniu synoptycznym autor dokonuje wpieryw porównania kontekstów, a następnie ukazuje gramatyczną i semantyczną specyfikę relacji Marka. Kolejnym etapem analizy każdego z tekstów jest skrupulatne omówienie ich struktury. Po nim autor dokonuje „analizy szczegółowej w kontekście”, którą możemy rozumieć jako komentarz kontekstualny do tekstu badanej perykopy. W tych analizach autor bazuje zasadniczo na własnych przemyśleniach, odwołując się pomocniczo do komentarzy w języku polskim oraz angielskim. Szkoda jednak, że niezwykle rzadko korzysta z bogatej literatury przedmiotowej, zarówno polskiej, jak i zagranicznej, traktującej o analizowanych tekstach. Wykorzystanie jej z pewnością ubogaciłoby prezentowane analizy. Kluczowym punktem refleksji nad każdym z ośmiu badanych tekstów jest występująca na końcu rozdziałów prezentacja znaczenia całości kompozycji. Innymi słowy, autor ukazuje, jak istnienie kompozycji warstwowej wpływa na interpretację badanej perykopy.

Na trzecią część monografii składa się jeden rozdział, ukazujący funkcję literacką kompozycji warstwowych i jej znaczenie dla teologii Ewangelii Marka. Autor raz jesz-

cze powraca do kwestii identyfikacji w tekście kompozycji warstwowych. Uznaje „za wystarczające” sześć kryteriów: (1) połączenie dwóch opowiadań według schematu A-B-A'; (2) możliwość kontynuacji opowiadania zewnętrznego (A) przy pominięciu opowiadania wewnętrznego (B); (3) samodzielne funkcjonowanie opowiadania wewnętrznego (B); (4) niedokończenie opowiadania A przed upłynięciem opowiadania B; (5) odrębne postacie w obydwu narracjach (oprócz Jezusa; bądź bierna obecność osób w drugim opowiadaniu); (6) upłynięcie czasu w opowiadaniu zewnętrznym (A) lub możliwa symultaniczność narracji. Autor następnie porusza problem relacji między kompozycją warstwową a jej delimitacją. Współczesne przekłady polskie (Biblia Tysiąclecia oraz Biblia Paulistów) nie zawsze bowiem odzwierciedlają w podziale tekstu na perykopy istnienie trójczłonowej konstrukcji warstwowej. Jak stwierdza ks. Moj:

Odkrycie techniki łączenia perykop, którą posługuje się Marek, stanowi wskazówkę w nowożytnych przekładach do właściwej delimitacji perykop. To z kolei, poprzez wskazanie na ich bliskość i wzajemne powiązanie, prowadzi do pogłębionej interpretacji, która nie byłaby osiągalna bez wskazania na ściśle związki badanych perykop (s. 345).

Autor ukazuje następnie znaczenie techniki łączenia perykop w kompozycje warstwowe dla krytyki tekstu. Okazuje się bowiem, iż analiza tych kompozycji może stanowić dodatkowe, wewnętrzne kryterium pomagające wskazać właściwą lekcję. W kolejnej interesującej konkluzji, tym razem odnoszącej się do studium porównawczego tekstów synoptycznych, ks. Mój wskazuje, iż „znajomość kompozycji warstwowych staje się użyteczna dla uzasadnienia różnic w tekstach paralelnych” (s. 352). Autor prezentuje konkretne przykłady potwierdzające tę tezę. Odnośnie do znaczenia teologicznego kompozycji warstwowych

przycacza w pierw opinie innych egzegetów. J.R. Donahue twierdzi, iż teologicznym celem Markowego użycia tych konstrukcji było „podkreślenie głównych tematów: drogi cierpienia Jezusa i konieczności naśladowania jej przez Jego uczniów” (s. 352). Z kolei według J.R. Edwardsa konstrukcje warstwowe koncentrują się na „znaczeniu wiary, daniu świadectwa, sądzie i niebezpieczeństwie apostazji” (s. 353). Natomiast zdaniem ks. Moja tematyka czterech pierwszych kompozycji oscyluje wokół kwestii tożsamości Jezusa (objawienie tożsamości), a czterech ostatnich – wokół istoty bycia uczniem Jezusa (właściwy kult, więź z Jezusem, nieustanne podążanie za Nim). Autor podejmuje również problem nieobecności kompozycji warstwowych w tej części narracji Marka, która opowiada o drodze do Jerozolimy (8,27–10,52), co wyjaśnia strukturą Ewangelii. Otóż w sekcji opisującej drogę do Jerozolimy mamy do czynienia z linearnym rozwojem fabuły (co utrudnia kumulowanie epizodów w kompozycje warstwowe) oraz ze stałą pierwszoplanową rolą uczniów jako domyślnych podmiotów opisanych wydarzeń (w kompozycji warstwowej konieczna jest odrębność osób w dwu opisanych wydarzeniach).

Trudno nie zgodzić się z konkluzją autora, iż „odkrycie techniki łączenia perykop przez Marka jest ważne dla tłumaczy i komentatorów Pisma Świętego. Znajomość cech takich narracji [...] ułatwia delimitację oraz odkrycie wzajemnych powiązań. To z kolei prowadzi do pogłębionej interpretacji, która nie byłaby możliwa bez wskazania na ściśle związki zestawionych perykop według zamysłu ewangelisty” (s. 358).

Wszyscy interpretatorzy drugiej Ewangelii z pewnością znajdą w rzetelnej pracy ks. Moja niezawodny przewodnik w odkrywaniu głębszego sensu ośmiu skomponowanych warstwowo perykop Markowych.

